

Stockholms
stad

Program för stöd till anhöriga 2017- 2020

stockholm.se

Program för stöd till anhöriga 2017-2020
December 2016

Dnr: 3.1.1–244/2016 och 540-244/2016

Utgivare: Socialförvaltningen och Äldreförvaltningen

Introduktion

Det här programmet ska fungera som en övergripande vägledning när socialtjänsten i Stockholms stad planerar sitt arbete för att bättre nå visionen om *Ett Stockholm för alla* med fokus på anhörigas rättigheter.

I programmets första del beskrivs bakgrund till varför staden ska arbeta med anhörigstöd och vad staden strävar efter inom området. Den andra delen pekar ut de områden som är prioriterade för staden att arbeta med. Den tredje och sista delen av programmet beskriver ansvarsfördelning och övergripande arbetssätt samt hur uppföljningen ska göras.

Inledning

Ett Stockholm för alla¹ är en stad där anhöriga har jämlika livschanser och där anhörigas rättigheter tillgodoses. Både service och rätt till stöd utgår från de behov som anhöriga i Stockholm har.

Många anhöriga utför ett omfattande och viktigt arbete för att vårda och stödja en närstående som är äldre, långvarigt sjuk, har en missbruksproblematik eller en funktionsnedsättning. Utvecklingen har gått mot att vård och stöd som ges möjliggör för fler att bo kvar hemma. Det innebär att många anhöriga får ett ökat ansvar. Det ansvar som anhöriga tar för sina närstående sker alltid på frivillig basis. Regeringen tydliggör i prop. 2008/09:82 att socialnämnden ska erbjuda stöd för att underlätta för de personer som vårdar eller stödjer närstående.² En tydligare reglering infördes i socialtjänstlagen 2009. Syftet med lagändringen var att tydliggöra kommunernas skyldighet att ge anhöriga stöd. Utgångspunkten är de anhörigas grundläggande betydelse för att ge vård eller stöd till närstående personer. Det ska finnas en preventiv ansats i stödet för att förebygga att den anhöriga eller annan person själv blir fysiskt och psykiskt utsliten.

Anhörigstöd förknippas ofta med gamla makar som stöttar varandra, men det finns också många yrkesverksamma mitt i livet som stöttar eller vårdar äldre, sin partner, sina barn eller någon utanför familjekretsen.

Frivilligorganisationerna är mycket viktiga samverkansaktörer när det gäller stöd till anhöriga. Så även hälso- och sjukvården som ofta möter den anhöriga i ett tidigt skede.

Utgångspunkter

Ett gott stöd till anhöriga är viktigt både för anhöriga och för samhället. Ett gott stöd handlar om att få känna uppskattning för det man utför för sin närstående. Det handlar även om den anhörigas behov av vila och möjlighet att få tid över för personliga angelägenheter. För att på bästa sätt klara av situationen som anhörig behövs kunskaper och färdigheter som ökar möjligheten att känna sig trygg i sin roll som anhörig. För samhället är det angeläget att stödja anhöriga för att förebygga att dessa själva drabbas av ohälsa.³

¹ Vision 2040 – ett Stockholm för alla.

² Stöd till personer som vårdar eller stödjer närstående (prop. 2008/09:82) s. 21.

³ Stöd till personer som vårdar eller stödjer närstående (prop. 2008/9:82) sid. 5.

I 5 kap. 10 § socialtjänstlagen (2001:453) SoL regleras stöd till anhöriga. Bestämmelsen lyder:

”Socialnämnden ska erbjuda stöd för att underlätta för de personer som vårdar en närstående som är långvarigt sjuk eller äldre eller som stödjer en närstående som har funktionshinder.”

Bestämmelsen omfattar socialtjänstens hela verksamhet, dvs. äldreomsorgen, omsorgen om personer med funktionsnedsättning, individ- och familjeomsorgen samt verksamheter enligt LSS (lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade). Medarbetare i ovanstående verksamheter har en skyldighet att uppmärksamma anhörigas behov av stöd och att erbjuda stöd.

Syfte

Stockholms stads program för stöd till anhöriga är ett styrdokument för äldrenämnden, socialnämnden och stadsdelsnämnderna. Det ska så långt som möjligt tillämpas i uppdrag som staden ger andra organisationer, både upphandlad verksamhet och föreningsstöd. Programmet syftar även till att öka kvalitén i stadens socialtjänst så att anhöriga har en bra livssituation, en god fysisk och psykisk hälsa och får likvärdiga insatser oavsett var i staden de bor. Staden bidrar därmed till ett jämlikt, jämställt, icke-diskriminerande och hållbart samhälle.

Centrala begrepp

Närstående

Den person som tar emot omsorg, vård och stöd.

Anhörig eller annan person

I regeringens proposition framgår att de som omfattas av bestämmelsen kan vara anhöriga eller *andra personer*.⁴ Den som ger vård eller stöd och som omfattas av lagtexten kan alltså vara någon utanför familjekretsen, t.ex. en vän eller granne. Personen avgör själv om han/hon hör till målgruppen. Personer under 18 år räknas inte som anhöriga i det här sammanhanget då de inte frivilligt vårdar och stödjer sina föräldrar. Barns och ungdomars behov tillgodoses genom annat stöd enligt socialtjänstlagen.

I programmet används fortsättningsvis begreppet anhörig.

⁴ Stöd till personer som vårdar eller stödjer närstående (prop. 2008/9:82) sid. 5.

Personer som omfattas av bestämmelsen⁵:

- Anhöriga som vårdar en närstående som är äldre
- Anhöriga till personer med fysisk funktionsnedsättning
- Anhöriga till personer med psykisk funktionsnedsättning
- Anhöriga till personer med utvecklingsstörning eller annan intellektuell funktionsnedsättning
- Anhöriga till personer med långvarig psykisk sjukdom
- Anhöriga till personer med långvarig eller kronisk fysisk sjukdom
- Anhöriga till personer med missbruks- eller beroendeproblematik
- Föräldrar till barn under 18 år med någon av ovanstående sjukdom eller funktionsnedsättning
- Föräldrar till vuxna barn med någon av ovanstående sjukdom eller funktionsnedsättning
- Vuxna barn till person med någon av ovanstående sjukdom eller funktionsnedsättning.

Anhörigperspektiv

Med anhörigperspektiv avses enligt regeringens proposition 2008/09:82 att socialtjänsten ska samverka med anhöriga, erbjuda anhöriga att delta i biståndsutredningen och ta hänsyn till anhörigas synpunkter vid biståndsbedömning och utförande. Dessutom innebär anhörigperspektiv att utreda anhörigas behov och informera om kommunens stöd, hålla regelbunden kontakt och följa upp stödinsatserna och se till att sjukvården och socialtjänsten samverkar.

Barnperspektiv

Om det finns minderåriga barn som berörs direkt eller indirekt av det stöd som staden ger till anhöriga är det viktigt att uppmärksamma deras situation. Barns bästa ska särskilt beaktas när beslut rör dem, och det är viktigt att överväga konsekvenserna för barn innan beslut fattas.

Indirekt stöd

Indirekt stöd utgörs av insatser till den närstående och som även kan ses som ett stöd till den anhöriga. Det finns olika former av insatser som riktar sig till den närstående och samtidigt utgör en viktig del av den hjälp och avlastning som den anhöriga kan behöva.

Direkt stöd

Direkt stöd innebär dels service och information som är tillgänglig för alla, dels individuella insatser som föregås av behovsbedömning enligt 4 kap. 1 § SoL. Individuella insatser är sådana som riktas direkt till den

⁵ Stöd till anhöriga – vägledning till kommunerna för tillämpning av 5 kap. 10 § socialtjänstlagen, s. 10, Socialstyrelsen.

anhöriga och är utformade efter den anhörigas individuella och specifika behov och som inte kan tillgodoses på annat sätt.

Vägledande samtal

Ett vägledande samtal innehåller information om vilka rättigheter den anhöriga har och vilka rättigheter den närstående har. Information om tekniska lösningar m.m. för att underlätta vardagen för den anhöriga och dess närstående är också viktig.

Programmets mål och prioriterade områden

Långsiktigt mål

I Stockholm har alla anhöriga oavsett bakgrund och förutsättningar en bra livssituation och möjlighet att forma sina egna liv.

Prioriterade områden

1. Bemötande

Anhöriga ska bemötas med erkännande, respekt och delaktighet. Detta oberoende av etnicitet, sexuell läggning, könsidentitet, könsuttryck, trosuppfattning ålder, funktionsnedsättning och oavsett relation till den närstående.

2. Kunskap om rättigheter

Anhöriga ska ha kunskap om sina egna och den närståendes rättigheter. Socialtjänsten ska informera den anhöriga om möjligheten att få stöd utifrån egna behov och rätten att ansöka om bistånd för egen del.

Socialtjänstens uppdrag är bland annat att ge upplysningar, råd och stöd. Socialtjänsten ska på ett tidigt stadium uppmärksamma den anhörigas behov stöd för egen del och erbjuda vägledande samtal. Information ska även ges om möjligheten till avlastning genom korttidsboende/avlastningsboende för den närstående.

Genom ordinarie informationskanaler ska staden informera invånarna om anhörigas rättigheter och vad staden kan erbjuda. Hänvisning ska också finnas om vart den anhöriga kan vända sig för mer information.

3. Direkt stöd till anhöriga

Anhöriga ska ha stöd för egen del för att förebygga ohälsa och minska den fysiska och psykiska belastningen. Kvinnor och män ska ha tillgång till anhörigstöd på lika villkor.

Stadsdelsnämnderna ska utforma organisationen på ett sådant sätt att de tillgodoser de anhörigas behov av stöd. Det måste vara tydligt till vem/vart de anhöriga ska vända sig för att få stöd för egen del och det ska finnas en tydlig ingång till socialtjänsten.

4. Anhörigas delaktighet och inflytande

Anhöriga ska betraktas som en kompetent samarbetspartner. Under förutsättning att den närstående önskar ska anhöriga vara delaktiga och involverade i handläggningen av ärenden som rör den närståendes behov. I de fall en närstående inte har möjlighet att ta ställning på egen hand, exempelvis vid demenssjukdom, behöver detta särskilt beaktas. Anhörigas synpunkter ska dokumenteras under förutsättning att de bedöms vara väsentliga och ändamålsenliga i förhållande till vad saken gäller. Det är viktigt att ta hänsyn till den anhörigas behov och önskemål vid bedömningen av en insats.

Socialtjänsten ska i beställning till utförare tydligt ange hur den närstående vill att samverkan med den anhöriga ska ske.

5. Kvalitet

För att förbättra situationen för anhöriga är det en förutsättning att den närståendes personal har rätt utbildning och kompetens. För anhörigas trygghet är det viktigt att han eller hon känner tilltro till personalen och de verksamheter de kommer i kontakt med. Att den närstående får adekvata insatser av god kvalitet är en viktig beståndsdel i ett gott anhörigstöd.

Stödet till anhöriga ska kännetecknas av individualisering, flexibilitet och kvalitet. Stödet ska utformas utifrån bästa tillgängliga kunskap.

Socialtjänsten ska sträva efter att erbjuda anhörigstöd i enlighet med Socialstyrelsens nationella riktlinjer för berörda målgrupper.

Många anhöriga tar på sig en roll som koordinator och samordnar sina närståendes insatser. Socialtjänsten ska vid behov och då den enskilde samtycker upprätta en samordnad individuell plan (SIP) tillsammans med hälso- och sjukvården. Anhöriga ska ges möjlighet att delta i arbetet med planen, om det är lämpligt och den närstående inte motsätter sig det. Ansvar för att samordna insatserna mellan huvudmän ska inte ligga på den anhöriga.

6. Grupper och individers olika behov

Kommunen ska ha ett brett utbud av stöd för att tillgodose grupper och individers olika behov. Ett individualiserat stöd kräver att de som arbetar med stöd till anhöriga har goda kunskaper om de sjukdomar eller funktionsnedsättningar som de närstående har.

Socialtjänsten ska erbjuda anhöriga möjligheter att träffas. Genom anhörigrupper/träffpunkter kan anhöriga erbjudas aktiviteter för avkoppling och återhämtning samt erfarenhetsutbyte.

Socialtjänsten ska samverka med intresseorganisationer för att ge bra stöd till anhöriga. Samverkan kan exempelvis avse anhörigrupper/träffpunkter och riktade utbildningar till anhöriga om sjukdomar, funktionsnedsättningar eller missbruk och beroende.

Genomförande

Ansvar

Stadens program för stöd till anhöriga omfattar socialtjänstens alla verksamheter. Äldrenämnden, socialnämnden och stadsdelsnämnderna har ett gemensamt ansvar för implementeringen av programmet. Det sker inom ramen för ordinarie planering och uppföljning. Programmet fungerar som övergripande vägledning.

Äldrenämnden, socialnämnden och stadsdelsnämnderna ska beakta anhörigperspektivet i sitt arbete med styrdokument och utvecklings- och projektarbeten, när det är angeläget och relevant.

Stadsdelsnämnderna ska ha väl fungerande rutiner, arbetsmetoder och organisation för att kunna möta anhörigas behov och underlätta deras vardag såsom avses med bestämmelserna i socialtjänstlagen.

Varje medarbetare inom socialtjänsten har ett ansvar när det gäller stöd till anhöriga och att skapa ”anhörigvänliga” verksamheter. Alla som möter anhöriga i sitt dagliga arbete har ansvar att uppmärksamma dem, se deras behov och att ge stöd.

Kunskap

Medarbetare i socialtjänsten behöver grundläggande kunskap om socialtjänstlagens intentioner för anhörigstöd och sin lagreglerade skyldighet att erbjuda stöd till anhöriga.

Stadsdelsnämnderna ansvarar för att det finns tillräcklig kunskap i organisationen för arbetet med anhörigstöd.

Socialnämnden och äldrenämnden ansvarar för att inkludera anhörigperspektivet i utbildningar riktade till nyanställda handläggare.

Metoder och arbetsätt

Socialnämnden, äldrenämnden och stadsdelsnämnderna ska vid implementering av programmet använda arbetsmetoder som på ett systematiskt och långsiktigt sätt kan stärka anhörigas rättigheter i beslut och åtgärder.

Stadsdelsnämnderna ska uppmärksamma de anhörigas behov av stöd när deras närstående ansöker om stöd och insatser.

Socialtjänsten ska samverka med landstinget för att säkerställa att anhörigas behov av stöd uppmärksammas på ett tidigt stadium. Genom att nå fler anhöriga i ett tidigt skede kan livskvalitén förbättras för anhöriga och deras närstående. Väl fungerande rutiner krävs för informationsöverföring, vårdplanering och kvalitetssystem som omfattar hela vårdkedjan och som bygger på den enskildes medverkan.

Den anhöriga ansöker om insats för egen del i den stadsdelsnämnd/kommun där hon/han bor, inte i den närståendes kommun. Stadsdelsnämnderna ska ge stöd till de anhöriga som bor i stadsdelen, men som hjälper närstående som bor i en annan kommun.

Ett biståndsbedömt stöd riktat till den anhöriga föregås av utredning och behovsbedömning enligt 4 kap. 1 § SoL. I dokumentation ska det anges att insatsen ges som *anhörigstöd*.

Uppföljning

Löpande uppföljning av anhörigstödet sker årsvis i respektive stadsdelsnämnd. Jämställdhetsaspekter bör särskilt uppmärksammas i uppföljningsarbetet.

Äldrenämnden och socialnämnden kommer att utvärdera programmet i sin helhet år 2019.

Referenser

Stöd till personer som vårdar eller stödjer närstående, Prop. 2008/09:82.

Socialstyrelsens Meddelandeblad april 2010: Stöd till anhöriga i form av service eller behovsprövad insats – handläggning och dokumentation.

Stöd till anhöriga – vägledning till kommunerna för tillämpning av 5 kap. 10 § socialtjänstlagen, Socialstyrelsen.

Stöd till personer som vårdar och stödjer närstående, Slutrapport 2014, Socialstyrelsen.

Nationella riktlinjer för psykosociala insatser vid schizofreni eller schizofreniliknande tillstånd– stöd för styrning och ledning, Socialstyrelsen, 2011.

Nationella riktlinjer för vård och stöd vid missbruk och beroende. Stöd för styrning och ledning, Socialstyrelsen 2015.

Nationella riktlinjer för vård och omsorg vid demenssjukdom. Stöd för styrning och ledning. Socialstyrelsen 2010.

Stödet till anhöriga omsorgsgivare. Riksrevisionen 2014:9